

МУРУРЕ БА ТАҲҚИҚИ МАҲМУДЗОДА ОБИДҶОНИ БЕКНАЗАР, д.и.ф.,
МЕРОСИ АДАБИИ САРМУАЛЛИМИ КАФЕДРАИ НАЗАРИЯ ВА ТАҒРИХИ
НАЗИРИИ НИШОПУРӢ АДАБИЁТИ ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ОМУӢЗОРИИ
ТОҶИКИСТОН БА НОМИ С.АЙНӢ (Тоҷикистон,
Душанбе)

ОБЗОР ИССЛЕДОВАНИЙ ПО МАҲМУДЗОДА ОБИДҶОН БЕКНАЗАР, д.ф.н.,
ЛИТЕРАТУРНОМУ НАСЛЕДИЮ СТАРШИЙ ПРЕПОДАВАТЕЛЬ КАФЕДРЫ ТЕОРИИ И
НАЗИРИ НИШАПУРИ ИСТОРИИ ЛИТЕРАТУРЫ ФАКУЛЬТЕТА
ТАДЖИКСКОЙ ФИЛОЛОГИИ ТАДЖИКСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА ИМ. С.АЙНИ (Таджикистан,
Душанбе)

REVIEW OF STUDIES ON THE MAHMUDZODA OBIDJONI BEKNAZAR, Dr. of
LITERARY HERITAGE OF Philology, Senior Lecturer of the Department of
NAZIRI NISHAPURI Theory and History of Literature, Faculty of Tajik
Philology, Tajik State Pedagogical University
named after S. Aini (Tajikistan, Dushanbe),
E-mail: mirobid-26@mail.ru

Калидвожаҳо: Назирии Нишопурӣ, сабки ҳиндӣ, газал, таҳқиқи вежагиҳои ҳунари, адабиётшиносии тоҷик, адабиётшиносии кишварҳои форсиабон, адабиётшиносии ҷаҳон, поэтика, нақди адабӣ.

Мақола ба таҳқиқи баррасии омӯзиши ва пажӯҳиши зиндагиномаву мероси адабӣ, вежагиҳои ашъори Назирии Нишопурӣ дар адабиётшиносии миллӣ ва хориҷӣ бахшида шудааст. Муаллиф дар ҷараёни таҳқиқ муқаррар кардааст, ки ашъори Назирии Нишопурӣ дар кишварҳои Ҳинду Эрон, Афғонистон, Тоҷикистону Русия ва Олмон мавриди тавачҷуҳи адабиётшиносону забонишиносон қарор гирифтааст. Рисолаву мақолаҳои дар заминаи ҷанбаҳои мухталифи эҷодии шоир ба қалам омадаву наир шудаанд. Рисолаи худи муаллиф аз ҷумлаи корҳои аввалини ҷомеа дар таҳқиқи эҷодии Назирии Нишопурӣ дар Тоҷикистон ба шумор меравад. Муаллиф бо таҳлили баррасии беишари осори мазкур ба натиҷае расидааст, ки бо ин ҳама ҷанбаҳои омӯхташудаи эҷодии шоир мавҷуданд, ки матнишиносӣ ва таҳияву наири девони илмӣ-интиқодии Назирӣ аз ҷумлаи аввалин вазифаҳо дар ин самт ба шумор меравад.

Ключевые слова: Назири Нишапури, индийский стиль, газель, исследование художественных особенностей, таджикское литературоведение, литературоведение персоязычных стран, мировое литературоведение, поэтика, литературная критика

Статья посвящена изучению и обзору биографии и литературного наследия, а также особенностей поэзии Назири Нишапури в отечественном и зарубежном литературоведении. В ходе исследования автор установил, что творчество Назири Нишапури привлекло внимание литературоведов и лингвистов Индии, Ирана, Афганистана, Таджикистана, России и Германии. Отмечается, что по различным аспектам творчества поэта написано и опубликовано множество монографий и статей. Автор, проанализировав и изучив большинство опубликованных научных работ о Назири Нишапури, пришел к выводу, что в творчестве поэта есть еще неисследованные аспекты, и среди первоочередных задач в этой направлении является проведение текстологического анализа произведений поэта, а также подготовка и издание научно-критического дивана стихов Назири Нишапури.

Keywords: Naziri Nishapuri, Indian style, ghazal, study of artistic features, Tajik literary criticism, literary criticism of Persian-speaking countries, world literary criticism, poetics, literary criticism

The article is devoted to the study and review of the biography and literary heritage, as well as the features of the poetry of Naziri Nishapuri in domestic and foreign literary criticism. During the study, the author found that the work of Naziri Nishapuri attracted the attention of literary scholars and linguists in India, Iran, Afghanistan, Tajikistan, Russia and Germany. It is noted that many monographs and articles have been written and published on various aspects of the poet's work. The author, having analyzed and studied the majority of published scientific works about Naziri Nishapuri, came to the conclusion that there are still unexplored aspects in the poet's work, and among the primary tasks in this direction are to

conduct a textual analysis of the poet's works, as well as the preparation and publication of a scientific-critical divan of Naziri Nishapuri's poems.

Назирии Нишопурӣ дар шумори он шоироне қарор дорад, ки азимати Ҳинд, хоса ба дарбори Абдурраҳими Хонихонон дар Гучарот намуд ва бештари умри хешро дар ин қаламрав сипарӣ карда, ба унвони яке аз пешқадамони сабки ҳиндӣ эътироф гардидааст. Ӯ дар офариниши маъонии ноб, тасвирҳои шоирона, таҷассуми халлоқияти ҳунари дар анвои шеърӣ, бозтоби доираи васеи мавзоти фалсафӣ, ирфонӣ, иҷтимоӣ ва ахлоқӣ дар шеър аз мақоми шоистае бархурдор шудааст. Чойгоҳи ӯ дар мазмунсозӣ, маъниофаринӣ, халлоқияти маъниҳои тоза ва аз ин шева таҷассуми ҳунари шоирӣ дар қолиби таркибот ва ибораҳои нав, бузург ва сутуданӣ аст. Ҳатто дар замони ҳуди ӯ шоирони маъруфи сабки ҳиндӣ ва намоёндагони барҷастаи адабиёти қарнҳои XVI ва XVII чун Соибӣ Табретӣ, Нозими Ҳиравӣ, Урфии Шерозӣ ва дигарон мақоми баланди суҳанварии ўро эътироф намуда, ба ин мартабаи шоистаи адабиву маънавии вай баҳои баланд додаанд. Соиб бо он ҳама чойгоҳи баланди худ дар адабиёти форсу тоҷик ҳатто дар як байти хеш таъкид дорад, ки агар Урфии Шерозӣ дар мақоми Назирӣ нест, пас ман чӣ гуна тавонам, ки бар ӯ бирасам:

***Соиб чӣ ҳаёл аст шавад ҳамчу Назирӣ,
Урфӣ ба Назирӣ нарасонид суҳанро [20, с.396].***

Дар қанори ин, аксари пажӯҳишгарони адабиёти форсу тоҷик, ки дар заминаи сабки ҳиндӣ ва марҳалаҳои ривочи он таҳқиқ кардаанд, Назирии Нишопуриро аз ҷумлаи пешгомони тарзи тоза ва ҳатто аз бунёдгузори он эътироф намудаанд, ки ўро бо таъбирҳои «булбули хушалҳони Нишопур», «дар илми суҳан беназир» ва монанди он ном бурдаанд.

Таҳқику баррасии поэтикаи ашъори шоирони форсизабони Ҳинд, дар мисоли Назирии Нишопурӣ вежагиҳои сабкӣ, унсурҳои сабки ҳиндӣ дар каломи суҳанвар, таъсирпазирӣ ва таъсиргузори Назирӣ аз шоирони қабл аз худ ва баъд аз хеш, тарзи баён ва махсусиятҳои забонии эҷодӣ ӯ, ки дар таърихи адабиёти форсу тоҷик барои маърифати андешаҳои ин суҳанвар нақши муҳим дорад, дар шумори масоили муҳимме дар адабиётшиносии тоҷик қарор дорад, ки ба онҳо камтар тавачҷуҳ шудааст.

Дар қанори ин, ёдовар шудан бамаврид аст, ки асри XVII аз муҳимтарин марҳалаҳои интишори сабки ҳиндӣ ва таназули сабки қуҳан, яъне сабқҳои хуросонӣ ироқӣ доништа шудааст. Бар ин асос, дар ин давра ба майдони адабиёт шоирони зиёде қадам гузошта, дар ривочи муҳимтарин унсур ва вежагиҳои ин сабки адабӣ таҷрибаҳои ҳунари нишон дода, таъби хешро озмудаанд. Баробари ин, сабки ҳиндӣ дар густариши равобити шоирони ҳавзаҳои Хуросону Мовароуннаҳр ва Эрон бо адибони Ҳиндустон воситаи муассир ба шумор мерафт, зеро бо сабабҳои муҳочирати фаровони шоирон ба сарзамини Ҳинд аксари онҳо таҳти таъсири суҳанварони ин сабқ қарор гирифта, барои густариши он нақши муҳим гузоштанд. Назирии Нишопурӣ бегумон дар шумори ҳамин суҳанварон қарор дорад, ки дар навбати аввал бо сабаби аз Нишопур, яъне аз қаламрави Хуросон ба Ҳинд рафтани то ба мақоми яке аз пешқадамони сабки мазкур расид. Маҳз ҳамин шеваи робитаҳо омил ба таъсири унсурҳои сабки ҳиндӣ дар шеъри суҳанвароне гардид, ки берун аз марзҳои Ҳинд ва ба ёди он сарзамин ва баҳрамандӣ аз инояти амирону давлатмардони ин қаламрав зиндагӣ ва эҷод намудаанд. Таъсири ин сабқ хусусан дар тарзи баён ва шеваи суҳанофаринӣ, ҷанбаҳои поэтикаи шоироне қарнҳои XVI – XVII чун Саййиди Насафӣ, Мулҳами Бухорӣ, Калими Кошонӣ, Сарафроз, Шавкати Бухорӣ, Нозими Ҳиротӣ, Воқифи Лоҳурӣ ва чанде дигарон низ ба мушоҳида мерасад, ки аз сабқ баёни шоирони маъруфи сабки ҳиндӣ чун Урфии Шерозӣ, Соибӣ Табретӣ ва ҳатто Назирии Нишопурӣ таъсир пазируфтаанд. Дар баробари ин, тавачҷуҳи шоирон ба муҳимтарин хусусиятҳои сабки ҳиндӣ, аз ҷумла вежагиҳои забони шеър, дар мисоли калимасозии лафзгарошӣ, иборасозӣ, эҷоди вожаҳои нодири мураккаб, ки аксаран маҳсули завқу андеша ва ҳаёли ҳуди шоирон ба шумор меравад, имкон дод, ки дар ашъори онҳо калимаҳои ибораҳои тоза рӯи қор омада, ин махсусият бегуфтугӯ омилҳои муҳимми муроҷиат ба таҳқиқи вежагиҳои услубӣ ва махсусиятҳои забонии осори шоирони он, аз ҷумла, Назирии Нишопурӣ гардад. Ба мушоҳида мерасад, ки ҳарчанд то кунун пажӯҳишҳои ҷудоғонае дар адабиётшиносии тоҷик дар бораи баъзе аз ҷанбаҳои ҳунарии ашъори Назирии Нишопурӣ ба анҷом расидааст, вале дар умум поэтикаи ашъори ӯ, хоса ғазалиёташ, ки дар миёни осори вай мавқеъ ва мақоми асосӣ дорад, ҷи дар адабиётшиносии тоҷик ва ҷи дар адабиётшиносии кишварҳои хориҷӣ дар сатҳи зарурӣ ва дар доираи як рисолаи мустақили илмӣ ба риштаи таҳқиқ қашида нашудааст.

Барои муқаррар намудани дараҷаи таҳқиқи рӯзгору осор ва вежагиҳои ашъори Назирии Нишопурӣ метавон се гурӯҳ осорро аз ҳам ҷудо намуд, ки ба таври кулӣ дар баррасии зиндагинома, мероси адабӣ ва поэтикаи шеърӣ ин суҳанвар нақши муҳим доранд:

1. Тазкираҳо;
2. Осори куллии марбут ба таърихи адабиёт ва пажӯҳиши сабки ҳиндӣ;
3. Таҳқиқоти ҷудогона роҷеъ ба рӯзгору осор ва поэтикаи ашъори Назирии Нишопурӣ.

Нахустин манобеи муҳимме, ки роҷеъ ба Назирии Нишопурӣ иттилои фаровон мебахсад ва бештари муҳаққиқону пажӯҳишгарон ба онҳо таъҷиб кардаанд, тазкираҳои «Оташкада»-и Лутфалибеки Озар ва «Натоиҷ-ул-афкор»-и Фаҳруззамонӣ мебошад. Дар давраи имрӯз тазкираҳои «Корвони Ҳинд» ва «Тазкираи майхона»-и Аҳмад Гулчини Маъонӣ ба нашр расиданд, ки иттилооти фаровонро роҷеъ ба Назирии Нишопурӣ ва махсусиятҳои эҷодии ӯ фаро мегиранд. Агар дар тазкираи «Корвони Ҳинд» ҳамчун шоири форсигӯи эронӣ, ки аз ин сарзамин ба Ҳинд сафар карда, ба унвони яке суҳанварони сабки ҳиндӣ ном баровардани Назирӣ, баъзе аз вежагиҳои сабкию ҳунарии ашъори вай баррасӣ шуда бошанд, дар тазкираи «Майхона» бештар ба ҷанбаи ашъори майгусорона, ки маъниҳои ирфонӣ касб кардаанд, инчунин сурудаҳои дорои хусусиятҳои сокиномавии ӯ аҳаммият зоҳир шудааст. Афзун бар ин, дар тазкираҳои «Ҳафт иқлим»-и Амин Аҳмади Розӣ, «Хулосат-ул-ашъор»-и Тақиюддини Кошӣ, «Арафот-ул-ошиқин»-и Тақиюддин Авҳади Балёнӣ, «Маосири Раҳимӣ»-и Абдулбоқии Наҳовандӣ, «Оташкада»-и Озар, «Маҷмаъ ун-нафоис»-и Сирочиддин Алиҳони Орзу, «Қаламот уш-шуаро»-и Сархуш, «Рӯзи Равшан»-и Муҳаммад Музаффар Ҳусайн, «Риёз-ул-орифин»-и Офтоб Ройи Лақҳнавӣ, «Натоиҷ-ул-афкор»-и Гупомуй, «Сарви Озод»-и Озоди Балгиромӣ ва ғайра низ дар бораи ин шоири соҳибном маълумот дода шудааст, ки дар шиноҳти рӯзгору осори суҳанвар қобили аҳаммият мебошанд.

Барои таҳқиқи баррасӣ ва омӯзиши ҳаёту эҷодӣ, муҳимтарин хусусиятҳои ашъори Назирии Нишопурӣ китобҳои марбут ба таърихи адабиёти форсӣ нақши муҳим доранд, зеро то кунун китобҳои таърихи адабиёт, ки ба қалами Забехулло Сафо, Ризозода Шафақ, Эдвард Браун ва дигарон ба нашр расидаанд, маълумоти шарҳиҳолиро дар бораи Назирии Нишопурӣ ба мо манзур месозанд. Бахусус, дар китоби донишманди эронӣ Забехулло Сафо «Таърихи адабиёт дар Эрон» шарҳи ҳол ва мероси адабии Назирии Нишопурӣ ба асоси маълумоти тазкираҳои фароҳам ва шарҳу тафсир шуда, намунаҳои аз ашъори шоир зикр ёфтааст [18, с. 897-916].

Ҳамзамон, дар китоби арзишманди адабиётшиносии ҳиндӣ Шиблии Нуъмонӣ бо номи «Шеър-ул-ачам», ки дар асл як таърихномаи адабиёти форсӣ ҳам шиноҳта мешавад, маълумоти муайяни шарҳиҳоли дар бораи Назирии Нишопурӣ бо баррасии муҳимтарин вежагиҳои ашъори ӯ омадааст, ки аҳаммияти ин асарро дар шиноҳти зиндагинома ва мероси адабии шоир бозгӯӣ мекунад [12, с. 112-120].

Дар силсилаи таҳқиқоте, ки роҷеъ ба адабиёти форсизабони Ҳинд дар адабиётшиносии ватанӣ ва хоричӣ анҷом шудаанд, оид ба Назирии Нишопурӣ изҳори назар шудааст. Аз ҷумла, дар китоби адабиётшиносии озарбойҷонӣ Ғазанфар Алиев «Адабиёти форсизабони Ҳиндӣ (бо забони русӣ, ки бештар хусусияти таърихи адабиёт дошта, дар он сайри таърихии адабиёти форсизабони Ҳинд баррасӣ шудааст, дар баҳши адабиёти нимаи дувуми асри XVII ва аввали асри XVIII дар ҷанд саҳифа дар бораи Назирии Нишопурӣ ба таври алоҳида маълумот дода, муҳимтарин хусусиятҳои сабки ва мавзӯии ғазалиёти ӯ таъкид шудааст [2, с. 126-127].

Донишманди эронӣ Тавфиқ Субҳонӣ дар китоби ҳеш таҳти унвони «Нигоҳе ба таърихи адаби форсӣ дар Ҳинд» зимни зикри маълумот дар бораи шоирони дарбори Абдураҳими Хонихонон ба зиндагиномаи мухтасари Назирии Нишопурӣ ва муҳимтарин хусусиятҳои ашъори шоир рӯҷуъ намуда, як намуна аз ғазалиёти вайро зикр кардааст [19, с. 249-251].

Ховаршиносии рус Н.И. Пригарина дар китоби арзишманди ҳеш «Сабки ҳиндӣ ва ҷойгоҳи он дар адабиёти форсу тоҷик» (бо забони русӣ) фасли кутӯҳоро ба шарҳи ҳоли Назирии Нишопурӣ бахшидааст. Ҳарчанд маълумоти шарҳиҳолии овардаи ӯ хеле мухтасар мебошад, аммо ба таври дақиқ ва барҷаста ӯро устои ғазал дар сабки ҳиндӣ эътироф намуда, ба саҳми вай дар ташаккули адабиёти форсу тоҷик дар ин сарзамин ва дар асрҳои баъдӣ ишорат намудааст. Муҳимтарин хидмате, ки ин донишманди рус анҷом додааст, тарҷума ва шарҳи 8 ғазали ин шоир ба забони русӣ мебошад [14, с.268-276]. Дар баробари ин, муҳаққиқи мазкур дар ин пажӯҳиши ҳеш аз монографияи олими немис В. Ханс таҳти унвони «Индийский стиль в персидской литературе» ёдовар мешавад, ки соли 1973 ба ҷоп расидааст ва ба андешаи Н. И. Пригарина дар таҳқиқоти ин олими олмонӣ асосан ба вежагиҳои хоси истифодаи калимот дар сабки ҳиндӣ тавачҷуҳ зоҳир шудааст [14, с.5].

Шамси Лангрудӣ, муҳаққиқи дигари эронӣ дар китоби «Калими Кошонӣ ва сабки ҳиндӣ» дар чанд маврид ба нақшу мақоми Назирии Нишопурӣ дар ривочи сабки ҳиндӣ таъкид варзида, зимнан ба ҳамон байти маъруфи Соиб, ки ба мақоми Назирӣ расидан муҳолу ҳаёл аст, мегӯяд, ишорат мекунад [6, с.74]. Дар китобҳои арзишманди доктор Маҳмуди Футухӣ «Балоғати тасвир», ва «Нақди ҳаёл» низ мулоҳизоте роҷеъ ба Назирии Нишопурӣ ҳамчун намояндаи сабки ҳиндӣ баён шудааст, ки ин амр ба мақом ва манзалати ҳунарии ӯ дар ривочи ин сабки адабӣ таъкид меварзад.

Дар адабиётшиносии тоҷик кӯшишҳои нахустини муаррифии Назирии Нишопурӣ ба хонандаи тоҷик аз ҷониби адабиётшинос Абдуллоҷон Ғаффоров сурат гирифтааст. Мавсуф дар китоби «Назми форсизабони Ҳинду Покистон» дар бораи Назирӣ зикри маълумот кардааст. Инчунин, роҷеъ ба баъзе аз хусусиятҳои эҷодиёти Назирӣ ва мақоми ӯ дар таърихи адабиёти форсизабони Ҳинд дар китоби профессор Замира Ғаффорова «Ташаккул ва инкишофи адабиёти форсӣ дар ҳавзаи адабии Кашмир (асрҳои XVII-XVIII)» дар пайванд ба бархе аз хусусиятҳои сабки ҳиндӣ ишорат рафтааст. Дар рисолаи Шарофиддин Асомуддинов таҳти унвони «Воқифи Лоҳурӣ ва ғазалиёти ӯ» дар чараёни баррасии масоили марбут ба адабиёти давр ва вежагиҳои сабки ҳиндӣ дар чанд маврид, аз ҷумла зикри номи Назирӣ дар ғазалиёти ин суҳанвар ёдовар шудааст. Ҳамзамон, дар рисолаи номзодии Рухшона Аминҷонова, ки ба таҳқиқи баррасии рӯзгор ва осори Урфии Шерозӣ бахшида шудааст, дар чандин маврид зикри номи Назирӣ ҳамчун яке аз пешқадамони сабки ҳиндӣ рафтааст.

Бахше аз таҳқиқоти муҳимми марбут ба рӯзгор ва осори Назирии Нишопурӣ, инчунин ҷанбаҳои сабкию ҳунари ва мавзуии сурудаҳои ӯ дар китобу мақолаҳои ҷудоғонае ҷой гирифтаанд, ки асосан дар Эрон ба қалам омадаанд. Дар навбати аввал метавон ба корномаҳои Муҳаммадризо Тоҳирӣ ишорат намуд, ки ба кӯшиши бевоситаи ин муҳаққиқ Девони Назирии Нишопурӣ дар Ҷумҳурии Ислонии Эрон ба ҷоп расидааст. Мавсуф ба ин девон муқаддимае ҳам навиштааст, ки он фарогири зиндагинома, мероси адабӣ, хусусиятҳои сабкии ашъори Назирӣ ва муаррифии нусхаҳои хаттӣ ва ҷопии мавриди истифодаи муҳаққиқи мазкур дар чараёни тасҳеҳи Девон мебошад [10, с. алиф то нун].

Рисолаи коршиносии аршади риштаи адабиёти форсии Донишгоҳи Машҳад Саййидхалили Қофилабошӣ, ки соли 1372 ба дифоъ расидааст, «Муқоисаи ашъори Назирии Нишопурӣ ва Урфии Шерозӣ» ном дошта, дар он баҳси мухтасаре дар сабки ҳиндӣ ва рӯзгору осори ин ду шоир, назари дигарон дар бораи ашъори шоирон, ҷойгоҳи қофия ва радиф, санъатҳои бадеӣ, таркибсозӣ, мавзӯ ва мундариҷаи ашъори ин суҳанварон ба сурати муқоисавӣ чараён гирифтааст [5]. Гуфтан мумкин аст, ки ин ягона рисолаест, ки дар заминаи пажӯҳиши шеъри Назирӣ бар асоси муқоиса бо ашъори Урфӣ ба қалам омадааст. Бештари қорҳои дигари анҷомёфта дар сурати мақолоти таҳқиқӣ таълиф шудаанд. Мақолаи донишманди номвари Ҳинд Амир Ҳасани Обидӣ таҳти унвони «Як нусхаи пураарзиши девони Назирии Нишопурӣ» дар бораи як нусхаи арзишманди микрофилми девони шоир, ки дар Ройзании фарҳангии Эрон дар Дехлӣ ниғаҳдорӣ мешавад, баҳс мекунад [13]. Таҳқиқи дигар навиштаи устои забон ва адабиёти форсии Донишгоҳи Аллома Таботабой доктор Ризо Музаффарии Сабзворӣ мебошад, ки таҳти унвони «Назирӣ-шоири сабки ҳиндӣ аз Нишопур» дар фаслномаи «Мутолиоти Шибҳи Қора»-и Донишгоҳи Систон ва Балучистон нашр шудааст [16]. Аз муҳтавои мақола ҳам хувайдост, ки дар он мақоми Назирии Нишопурӣ дар густариши сабки ҳиндӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтааст.

Теъдод аз мақолоте, ки роҷеъ ба вежагиҳои ашъори Назирии Нишопурӣ ба қалам омадаанд, бештар хусусиятҳои забонии шеъри ӯро фаро гирифтаанд. Аз ҷумла, мақолаи Муҳаммадамири Машҳадӣ таҳти унвони «Таъсирпазирии сабкии Назирӣ аз Ҳофиз» ба таҳқиқи масъалаи истиқболи Назирӣ аз сабки Ҳофиз ҳам аз диди ҳунари ва ҳам аз назари забоншиносӣ ихтисос ёфтааст. Дар мақолаи Суғро Фалохатӣ масъалаҳои таъсири забони арабӣ ба ашъори Назирӣ баҳсу баррасӣ ва таҳқиқ шудааст. Пажӯҳиши донишмадони дигар чун Аҳмад Ризоӣ ва Маҳмуди Меҳроварон баррасии таъсири Назирии Нишопуриро аз қасидаи Анварӣ бар пояи дастгоҳҳои забонӣ фаро мегирад. Мақолаи пажӯҳишгари дигар Исмати Хуинӣ зери унвони «Баррасии забон дар ғазали Назирии Нишопурӣ» ба таҳқиқи вежагиҳои забонии ғазалиёти шоир ихтисос ёфта, дар он масоиле чун калимасозӣ, эҷоди тағйирот дар усули қорбурди калимоти маъруф, истифодаи вожаҳо ба унвони воҳидҳои шумориш, муодилсозӣ, берун рафтан аз қолабҳои маъмули сарфиву наҳвӣ ва монанди ин баррасӣ шудаанд. Мақолаи ду нафар аз муҳаққиқони дигари эронӣ Маҳмуди Аббосӣ ва Маъсума Муллоилоҳӣ, ки «Муסיқии берунии ашъори

Назирии Нишопурӣ» унвон дорад, дар заминаи шинохти мусикии шеъри Назирӣ ва баррасии бахше аз авзони серистифода дар девони ӯ ба қалам омадааст [1].

Таъкид намудан бамаврид аст, ки дар адабиётшиносии тоҷик дар заминаи таҳқиқи баррасии рӯзгору осор, поэтикаи ашъор, мавзӯ ва мундариҷа, сабки сурудаҳои Назирии Нишопурӣ то кунун дар сатҳи зарурӣ пажӯҳише ба анҷом нарасидааст. Танҳо бахше аз рисолаи доктории Озод Саидчаъфаров, ки «Назирӣ ва марҳилаи нави рушди ғазал дар сабки ҳиндӣ» унвон дорад, ҳудуди 54 саҳифа ба зиндагинома ва баррасии ҷанбаҳои мавзӯию ҳунарии ғазалиёти ин суханвари мумтоз, аз ҷумла мавзӯи ишқ, образи ошиқ, тасвири вежагиҳои ошиқ, вожа ва калимоти хоси аҳли тичорат, афкори ахлоқӣ, иҷтимоӣ ва амсоли ин бахшида шудааст [17 с.74-128]. Дар диссертатсияи номзодии Шамсиддин Муҳаммадиев, ки «Маосири Раҳимӣ»-и Абдулбоқии Наҳовандӣ ҳамчун сарчашмаи адабиёти форсизабони Ҳиндустон дар асрҳои XVI-XVII» низ матолиби марбут ба Назирии Нишопурӣ, ки дар ин тазкираи арзишманд ҷой гирифтаанд, шарҳу тафсир шудаанд [9].

Ҳамчунин, мақолаҳои ҷудоғонае аз ҷониби адабиётшиносон Озод Саидчаъфаров, Ҷамолиддин Саидзода, Ҳабиба Расулова ва дигарон роҷеъ ба баъзе хусусиятҳои сабкию мавзӯӣ ва ҳунарии ашъори Назирӣ иншо гардидаанд, ки самтҳои муайяни шинохти арзишҳои адабию мавзӯии каломи шоирро фаро мегиранд. Дар китоби гурӯҳии муҳаққиқони тоҷик Қ. Искандаров, Р. Давлатов, Ҷ. Сайидзода, Б. Забехулло, Б. Шарифзода, С. Ализода, А. Раҳмонов, Н. Нуров ва Ш. Нуриддинов таҳти унвони «Андешаҳои дунявӣ дар адабиёти классикии тоҷик» мақолае бо номи «Назирии Нишопурӣ шоири дунявӣ» ҷой дорад, ки дар он таҷассуми афкори озодандешона, риндонаву дунявӣ дар Девони шоир ба риштаи таҳқиқ кашида шудааст [4, с.230-240].

Бо ин ҳама қорҳои муайни анҷомёфта дар адабиётшиносии ватанию хоричӣ то кунун дар бораи ба ин шоири соҳибном пажӯҳиши комиле дар сурати як рисолаи алоҳида бо фарогирии тамоми паҳлуҳои эҷодии ӯ, хоса поэтикаи ашъори суханвар ба анҷом нарасидааст ва ҳамин амр зарурати баррасии амиқи рӯзгор, осор, таркиби жанрии девони шоир ва вежагиҳои ҳар як навъ аз онҳо, арзишҳои бадеӣ ва сабки ғазалиёт, таъсирпазири Назирии Нишопурӣ аз суханварони қабл аз худ ва таъсиргузори ба шоирони баъдӣ, махсусиятҳои забони шеъри вай, мавзӯ ва мундариҷаи ашъори шоирро пеш меоварад.

Ҳамин тавр, давоми чанд соли охир бо оғози қорҳои пажӯҳишӣ дар самти мақоми Назирии Нишопурӣ дар адабиёти форсизабони Ҳиндустон ба муаллифи ин сатрҳо муяссар шуд, ки бештар аз 30 мақола омода ва нашр намояд, ки паҳлуҳои мухталифи мероси адабии шоир, бахусус ғазалиёти вай баррасӣ шаванд. Дар баробари ин, рисолаи докторӣ низ дар мавзӯи «Ташаккули суннатҳои шеърӣ дар адабиёти форсизабони ҳинд (дар мисоли Назирии Нишопурӣ)» [7] ба дифоъ расид, ки аввалин асари монографӣ дар бораи вежагиҳои ҳунариву мавзӯӣ, шарҳи муфассали рӯзгор ва таркиби девони шоир дар Тоҷикистон ба шумор меравад. Ҳамчунин ба кӯшиши инҷониб бори аввал маҷмуаи комили рубоӣҳои Назирии Нишопурӣ бо ду хат- кириллӣ ва форсӣ ба ҷоп расид, ки дар он бар асоси муқоисаи нусаҳои хаттии девони шоир, ки дар китобхонаҳои мухталифи олам маҳфузанд, ду рубоии нав ворид шудааст, ки дар нашрҳои дигар дида намешавад [11].

Дар маҷмуъ, аз баҳсу баррасиҳои марбут ба таҳқиқи мероси Назирии Нишопурӣ дар Тоҷикистон ва ҷаҳон бармеояд, ки ҳарчанд роҷеъ ба эҷодиёти ин шоир қорҳои зиёде ба сомон расидаанд, вале мо гумон мекунем, ки ҳоло ҷанбаҳои таҳқиқнашудаи осори шоир низ мавҷуданд. Махсусан, масъалаҳои матншиносии мероси манзуми суханвар ва дар ин замина таҳия ва нашри матни илмӣ-интиқодии девони шоир муҳимтарин вазифаи ояндаи аҳли таҳқиқ ба шумор меравад.

АДАБИЁТ:

1. Аббосӣ, Маҳмуд, Муллоилоҳӣ Маъсума. Мусикии берунии ашъори Назирии Нишопурӣ. //Фаслномаи мутолеоти Шибҳи Қора, Донишгоҳи Систон ва Булучистон, соли савум, шумораи нухум 1390.-С.105-128.
2. Алиев Газанфар. Персоязычная литература Индии/Газанфар Алиев.-Москва: Наука, 1968.-248 с.
3. Асомуддинзода, Шарофиддин. Воқифи Лоҳурӣ ва ғазалиёти ӯ/Ш.Асомуддинозода.-Душанбе: Ирфон, 2017.-264 с.
4. Искандаров, Қ. «Андешаҳои дунявӣ дар адабиёти классикии тоҷик». Воситаи тавсиявӣ - амалӣ барои хонандагону донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва олии касбӣ/

- Искандаров Қ., Давлатов Р., Сайидзода Қ., Забехулло Б., Шарифзода Б., Ализода С., Раҳмонов А., Нуров Н. ва Нуриддинов Ш.- Душанбе: Дониш, 2022.- 310 с.
5. Қофилабошӣ, Саидхалил. Муқоисаи ашъори Назирии Нишопурӣ ва Урфии Шерозӣ. Рисолаи қоршиносии аршади адабиёти форсӣ. Донишгоҳи фирдавсии Машҳад. – Машҳад, 1371-1371.-292 с.
 6. Лангрӯдӣ, Шамс. Сабки ҳиндӣ ва Калими Кошонӣ/Шамси Лангрӯдӣ.–Техрон: Марказ, 1366.- 320 с.
 7. Махмудзода, Обиджон Бекназар «Эволюция поэтических традиций в персоязычной литературе Индии (на примере творчества Назири Нишопури)», представленной на соискание ученой степени доктора филологических наук по специальности 5.9.2. Литературы народов мира (филологические науки). - Душанбе, 2023. – 362 с.
 8. Машҳадӣ, Муҳаммадамир. Таъсирпазирии сабки Назирӣ аз Ҳофиз. /Қорномаи адаби порсӣ. Пажӯҳишгоҳи улуми инсонӣ ва мутолеоти фарҳангӣ. Соли дувум, шумораи дувум, поиз ва зимистони соли 1390.-С.115-139.
 9. Муҳаммадиев Шамсиддин. «Маосири Раҳимӣ»-и Абдулбоқии Наҳовандӣ ҳамчун сарчашмаи адабиёти форсизабони Ҳиндустон дар асрҳои XVI-XVII». – Рисола барои дарёфти унвони номзади илми филология аз рӯи ихтисоси 10.01.03 – Адабиёти халқҳои мамӯлики хориҷӣ [адабиёти тоҷик]. – Душанбе, 2009.- 167 с.
 10. Нишопурӣ, Назирӣ. Девон./Ба тасҳеҳу таълиқоти Муҳаммадризо Тоҳирӣ/Н.Нишопурӣ. – Техрон: Нигоҳ, 1389. – 647 с.
 11. Нишопурӣ, Назирӣ. Рубоӣёт. Таҳия, тасҳеҳ, тавзеҳ ва пешгуфтор аз Обидҷон Махмудзода.- Хучанд: Ношир, 2022. - 160 с.
 12. Нӯъмонӣ, Шиблӣ. Шеър-л-ачам ё таърихи шуаро ва адабиёти Эрон. Тарҷумаи Сайид Муҳаммадақи Гелонӣ/ Шиблӣ Нӯъмонӣ.–Техрон, 1368.– 564 с.– Ҷ. 1-2.
 13. Обидӣ, Амир Ҳасан. Як нусхаи пурарзиши Девони Назирии Нишопурӣ/Амир Ҳасани Обидӣ. Фаслномаи фарҳанг ва забону адаби форсӣ. Қанди порсӣ. Шумораи 32, Дехлии нав. зимистони соли 1384.–С. 3-11.
 14. Пригарина, Наталья Ильинична. Индийский стиль и его место в персидской литературе/ Наталья Ильинична Пригарина.–Москва: Восточная литература, 1999.–328 с.
 15. Ризой Муҳаммад, Нақизода Орзу. Нақди адабӣ дар тазкираҳои сабки ҳиндӣ / Фаслномаи таҳассусии сабқшиносии назму насри форсӣ [Баҳори адаб]. Илмӣ-пажӯҳишӣ. Соли шашум, шумораи савум, поизи 1392.–С. 262-147.
 16. Сабзаворӣ, Ризо Мустафо. Назири шоири сабки ҳиндӣ ва Нишопур.- Фаслномаи мутолеоти Шибҳи Қораи Донишгоҳи Систону Балучистон.–1390.–№ 8.–С.139-150.
 17. Саидҷафаров, Озод Шахвалиевич. Стиль персидско-таджикской газели в XVI- XVII вв. [на примере творчества Фигани, Назири и Саиба). Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук, по специальности 10.01.03 – Литература стран зарубежья [таджикская литература). -Душанбе, 2015. – 300 с.
 18. Сафо, Забехулло. Таърихи адабиёт дар Эрон Ҷ.5/2./Забехулло Сафо.–Техрон:Фирдавс, 1386.–С.635 -1420.
 19. Субҳонӣ, Тавфиқ. Нигоҳе ба таърихи адабиёти форсӣ дар Ҳинд/Т.Субҳонӣ.-Техрон: Интишороти дабирхонаи Шӯроӣ густариши забон ва адабиёти форсӣ, 1377.- 766 с.
 20. Табрэзӣ Соиб. Девон. Ба кӯшиши Муҳаммади Қахрамон/С.Табрэзӣ.–Техрон: Илмию фарҳангӣ, 1363. – Ҷ. 1. – 396 с.

REFERENCES:

1. Abbasi, Mahmud, Mullailohi Masuma. External Music of Nizari's Poetry by Nishapuri. //Shibhi Qora Reading Series, University of Sistan and Baluchistan, third year, ninth issue 1390.-P.105-128.
2. Aliyev Gazanfar. Persian Literature of India/Gazanfar Aliyev.-Moscow: Nauka, 1968.-248 p.
3. Asomuddinzoada, Sharofiddin. Vaqifi Lohuri and his Ghazals/Sh. Asomuddinzoada.-Dushanbe: Irfon, 2017.-264 p.
4. Iskandarov, Q. "Secular Thoughts in Classical Tajik Literature." A practical guide for students of secondary and higher vocational education institutions/ Iskandarov Q., Davlatov R., Sayidzoda J., Zabehullo B., Sharifzoda B., Alizoda S., Rahmonov A., Nurov N. and Nuriddinov Sh.- Dushanbe: Donish, 2022.- 310 p.
5. Qofilaboshy, Saidkhalil. Comparison of the poems of Naziri Nishopuri and Urfi Shirozi. Senior expert thesis on Persian literature. Mashhad Ferdowsi University. – Mashhad, 1371-1371.-292 p.
6. Langrudi, Shams. Hindi style and the word of Koshani/Shamsi Langrudi.–Tehran: Markaz, 1366.- 320 p.

7. Mahmudzoda, Obidjon Beknazar “Evolution of poetic traditions in the Persian-language literature of India (on the example of Naziri Nishopuri’s work)”, submitted for the degree of Doctor of Philological Sciences in specialty 5.9.2. Literature of the peoples of the world (philological sciences). - Dushanbe, 2023. – 362 p.
8. Mashhadi, Muhammadamir. Naziri’s stylistic influence on Hafez. /Persian literary work. Research Institute of Human Sciences and Cultural Studies. Year 2, issue 2, summer and winter 1390.-P.115-139.
9. Muhammadiev Shamsiddin. “Maosiri Rahimi” by Abdulboqii Nakhovandi as a source of Persian-language literature of India in the 16th-17th centuries”. – Thesis for the degree of Candidate of Philology in the specialty 10.01.03 – Literature of the peoples of foreign countries [Tajik literature]. – Dushanbe, 2009.- 167 p.
10. Nishapuri, Naziri. Divan./With corrections and comments by Muhammadrizo Tohiri/N. Nishapuri. – Tehran: Nigoh, 1389. – 647 p.
11. Nishapuri, Naziri. Rubaiyat. Compilation, corrections, explanations and introduction by Obidjan Mahmudzoda.- Khujand: Publisher, 2022. - 160 p.
12. Nomani, Shibli. Sheru-l-ajam or the history of Iranian poetry and literature. Translated by Sayyid Muhammad Taqi Gelani/ Shiblii Nu'mani.–Tehran, 1368.– 564 p.– Vol. 1-2.
13. Obidi, Amir Hassan. A valuable copy of the Divan Nazirii Nishapuri/Amir Hassani Obidi. Persian Culture, Language and Literature Section. Persian Poetry. Issue 32, New Delhi. Winter 1384.–P. 3-11.
14. Prigarina, Natalya Ilyinichna. Indian Style and Its Place in Persian Literature/ Natalya Ilyinichna Prigarina.–Moscow: Vostochnaya Literatura, 1999.–328 p.
15. Rizai Muhammad, Naqizoda Orzu. Literary Criticism in the Notes of the Indian Style/Specialized Section on the Stylistics of Persian Poetry and Prose [Spring of Literature]. Scientific research. Year six, issue three, issue 1392.–P. 262-147.
16. Sabzavori, Riza Mustafa. Naziri, a poet of the Indian style and Nishapur.- Reading section of the Shibhi Qara University of Sistan and Baluchistan.–1390.–№ 8.–P.139-150.
17. Saidjafarov, Ozod Shahvalievich. Style of the Persian-Tajik ghazal in the XVI- XVII centuries. [on the example of the works of Figani, Naziri and Saib]. Dissertation for the degree of Doctor of Philological Sciences, specialty 10.01.03 – Literature of foreign countries [Tajik literature]. - Dushanbe, 2015. – 300 p.
18. Safo, Zabihullo. History of literature in Iran Vol. 5/2./Zabihullah Safo.–Tehran: Firdavs, 1386.–P. 635 -1420.
19. Subhani, Tawfiq. A look at the history of Persian literature in India/T. Subhani.–Tehran: Publications of the Publishing House of the Council for the Development of Persian Language and Literature, 1377.– 766 p.
20. Tabrezi Sa'ib. Divan. At the initiative of Muhammad Qahramon/S. Tabrezi.–Tehran: Ilmiyu Farhangi, 1363. – Vol. 1. – 396 p.